

NĚKOLIK POZNÁMEK k některým komentářům

Já zřejmě ani náznakem netušil, že možná nejde - řečeno s ASTREAMem - „marxovské, v podstatě »esenciální«, »substanciální« pojetí hodnoty ... rozvíjet skrze definici, že vlastně jde o proces »hodnocení«, tedy skrze něco, co lze sémanticky velmi obtížně oddělit od představy určitého subjektivního aktu volby."

To je otázka !

A třeba to jde, ale jemu (ASTREAMovi) „se ta dosavadní konvenční sémantická a semiotická setrvačnost zdá přílišně silná". (Komentář z 07.05.2007 na www.sds.cz)

Opravdu jsem doposud nad něčím podobným (nad takovými jemnostmi a subtilnostmi) nikdy nepřemýšlel. Já se totiž začínal seznamovat s marxismem za podmínek velmi jednoduchých, prostých, až přízemních, a tento nekomplikovaný přístup jsem si uchoval až dodnes. Jako kvintán, sextán jsem tajně chodil do marxistického kroužku na brněnském předměstí, kde Pavel HRUBÝ, Emanuel BARŠA a jiní levicoví vysokoškoláci přednášeli dělníkům (a sem tam i studentům, řemeslníkům a různým zřízencům) o nadhodnotě, o boji za osmihodinovou pracovní dobu, o stávce se založenými rukama, o nezaměstnanosti atd. A právě tam se už tehdy začaly výrazně ozývat také i naléhavé hlasy na obranu republiky před Hitlerem a o potřebě jednotné fronty! Bez Švermových komunistů (Gottwald byl tehdy v Moskvě) by Edward Beneš nebyl zvolen prezidentem, stejně jako později by bez Grebeníčkových komunistů nebyl zvolen Václav Klaus, což je hanba srovnávat.

Při této velmi rozmanité směsi politických námětů si moji dělničtí spolužáci v ekonomickém a marxistickém školení pečlivě zapisovali vzorec hodnoty „ $c + v + m$ “ a v různých obměnách a při každé příležitosti opakovali, že kapitál v honbě za „*syrlusprofitem*“ je bere u huby. Byla to babylonština pro ně i pro mne, ale oni si právě touto babylonštinou spolehlivě uvědomovali, kam společensky patří: „A každý nás do tváře udeřit smí, jsou pánové oni, a rabové my.“ A vůbec je nezajímalo a nevzrušovalo, zda ceny jednotlivých druhů zboží jsou regulovány jeho hodnotami nebo jeho výrobními cenami, o vztahu mezi úhrnem hodnot a úhrnem výrobních cen (či dokonce o „*esenciálním*“ nebo „*substanciálním*“ pojetí hodnoty) ani nemluvě. Tak to bylo na začátku.

V době prvé okupace jsem se po uzavření českých vysokých škol uchýlil do třetího ročníku obchodní akademie, jejíž ředitel Ing. LIVEČKA touto možností poskytl asyl asi tuctu bývalých českých vysokoškoláků. Naše přijetí bylo ovšem podmíněno úspěšným složením doplňovacích zkoušek z komerčních předmětů za první a druhý ročník, a to do konce pololetí. Začal jsem tedy soustředěně zupat a biflovat účetnictví a obchodní nauku. A zároveň jsem se v té době dal do studia *Kapitálu*.

Asi po dvou měsících jsem si uvědomil, že v důsledku souběžného a vzájemně se prolínajícího studia jsem nesprávně pochopil (resp. nepochopil) specifický a zcela kategorický smysl Marxova rozlišení konstantního a variabilního kapitálu, kteréžto rozlišení jsem do té doby chybně spojoval s dělením kapitálu podle kritérií účetních. A tak jsem musel se studiem *Kapitálu* začít znova, úplně od začátku! Když jsem to potom doma o Vánocích vyprávěl tatínkovi, tak se smál, že nejsem první, komu dělalo potíže proniknout do Marxova jedinečného způsobu myšlení a výkladu. Poradil mně, abych si při studiu *Kapitálu* takřka na každé stránce znova a znova opakoval tři zásady:

1. Nikdy nezapomínej, že při pronikání do podstaty společenského procesu Marx myslel JINAK než jak myslí účetní nebo bankovní úředník!
2. Stále si připomínej, že u Marxe jde vždy a na prvním místě o společenské poměry, především o VÝROBNÍ VZTAHY. Stále si s ním opakuj jeho okřídlenou větu, že

černoch je jen černoch, a teprve společenské poměry z něj dělají otroka. Podobně také boty jsou jen boty, a teprve za určitých výrobních poměrů jsou zbožím, stroj je jen stroj, a teprve za určitých výrobních vztahů to je kapitál!

3. O každé situaci si udělej „šéma“! (Tatínek prodělal kurs námořního telegrafisty ve Vídni a mně se nikdy nepodařilo ho přesvědčit, že schéma se nečte po vídeňsky.)

Snažil jsem se důsledně řídit se doporučenými zásadami a tento způsob studia měl pak za následek, že jsem byl trochu překvapen a zaskočen tím, jak se u nás po Únoru začala oficiálně tradovat Marxova politická ekonomie. On zde totiž stačí jen malý posun v definici některého výchozího pojmu, a my tím dojdeme ku zcela jinému pojetí dané otázky.

A tak v duchu uvedených tří zásad se nyní pokusím reagovat na některé náměty z KOMENTÁŘŮ k článku „Pod babylonskou věží“.

1. **Reálné výrobní vztahy jako NEPOMINUTELNÉ VÝCHODISKO každé analýsy ekonomického hodnocení**

Ani náznakem se nepokusím sémanticky (ani jakkoliv jinak) oddělit „hodnocení“ od „představy určitého subjektivního aktu volby“. Nevím, proč bych se o to měl pokoušet! Společenské ekonomické hodnocení, jakožto účelové PŘÍRAZENÍ jisté VÁHY hodnocenému jevu, je vždy zpracováním daného množství informace v informaci novou. Při tomto procesu jde zcela evidentně o **reálné výrobní vztahy**, v nichž obrovské množství „subjektivních aktů volby“ (tj. jednotlivých INDIVIDUÁLNÍCH, a tedy subjektivních ohodnocení toho onoho fenoménu reprodukce) má svou nespornou a evidentní funkci; je východiskem celého procesu. Kdo by to popíral?

Analýsa tohoto společenského procesu nás vede k poznání, že tehdy, když jde o **všeobecně reprodukovatelný** výrobek (a za podmínek PRAVIDELNOSTI, PROPORCIONÁLNOSTI a BEZ MONOPOLU), je velikost této účelově přiřazené VÁHY v poslední instanci určena množstvím společensky nutné práce, nezbytné na **OBNOVU** tohoto ohodnoceného výrobku. ZLOM v poznávání společenského ekonomického hodnocení představuje Marxovo konstatování, že (za existence společenské dělby práce) vzájemné SROVNÁVÁNÍ jednotlivých rozmanitých PRACÍ ROZŘEŠÍ **KONKURENCE** (tj. INTERAKCE) mezi účastníky reprodukčního procesu. Jde tedy o postupné **INTERAKČNÍ ZPRACOVÁVÁNÍ** jistých množství informací v jiné nové informace.

Zde už je na místě „šéma“!

Jako východisko použijeme rovnici (1) z části 2.1 článku „Pod babylonskou věží“, www.sds.cz, z 21.4.07.:

$$a_{i1} w_1 + a_{i2} w_2 + \dots + a_{im} w_m + (v_i + m_i) = 1 w_i^*, \quad (1)$$

(pro $i = 1, 2, \dots, n$). Tuto rovnici čteme: velikost hodnoty jednotky *i-tého* výrobku ($1 w_i^*$) se rovná součtu hodnot, jež na jednotku tohoto *i-tého* výrobku byly PŘENESENY v a_{i1} jednotkách výrobního prostředku C_1 , v a_{i2} jednotkách výrobního prostředku C_2 , atd. až nakonec i v a_{im} jednotkách výrobního prostředku C_m . K součtu hodnot PŘENESENÝCH na jednotku *i-tého* výrobku ($\sum_{j=1}^m a_{ij} w_j$) je připočtena ještě velikost hodnoty, kterou NOVĚ

VYTVOŘIL ten výrobce, který *i-tý* výrobek hotoví v jeho konečné podobě a kterou zde značíme (tu nově vytvořenou hodnotu) jako $v_i + m_i$.

Jelikož nyní nepotřebujeme členit NOVĚ VYTVOŘENOU HODNOTU na tu, jež byla vytvořena prací nutnou, a na tu, jež je výsledkem nadpráce, zavedeme pro vyjádření velikosti této nově vytvořené hodnoty jednotku δ (Tagwerk), což je velikost hodnoty vytvořené průměrným pracovníkem během jednoho pracovního dne, takže $(v_i + m_i) = d_i \delta$, kde d_i je počet průměrných pracovních dnů, které na obnovu jednotky *i-tého* výrobku vynaloží ten výrobce, jenž jej hotoví v jeho konečné podobě. Po naznačeném zjednodušení

máme pomocí takto upravené soustavy (1) zobrazeny ty podstatné relace, jež byly vyvozeny z **reálných výrobních vztahů** prosté zbožní výroby.

V uvedené soustavě jsou koeficienty $a_{ij} \geq 0$ a koeficient $d_i > 0$ reálná čísla (pro $i = 1, 2, \dots, n$ a pro $j = 1, 2, \dots, m$), kdežto velikosti hodnot w_i ($i = 1, 2, \dots, n$) i velikost hodnoty δ jsou neznámé. Máme zde tedy n -tici rovnic o $(n + 1)$ neznámých. Chybějící $(n + 1)$ -tou rovnicí však hledat nebudeme, neboť si připomeneme MARXEM i ENGELSEM opakovanou poučku, že velikosti hodnot lze určit jen jako „pouze RELATIVNĚ ZNÁMÉ FAKTORY“. Tuto skutečnost popsal ENGELS ve svém *Anti-Dühringu* jednoduchým a průzračným přirovnáním: přirovnal vyšetřované velikosti hodnot k velikostem atomových vah, a tím je, myslím, v tomto směru vše objasněno! (ENGELS, B: *Pana Eugena Dühringa převrat vědy*, Nakladatelství K. Boreckého, Praha, 1933, s. 222).

Přiřadíme tedy k některé vhodně zvolené proměnné (tj. k jisté vybrané velikosti hodnoty) vyhovující číslo (tak jako jsme k atomové váze vodíku přiřadili číslo 1) a v závislosti na tomto čísle pak vyjádříme ostatní velikosti hodnot jen jako posloupnost „pouze relativně známých faktorů“.

Nechť třeba neznámá $\delta = 1$ a pak

$$a_{i1} w_1 + a_{i2} w_2 + \dots + a_{im} w_m + 0 \cdot w_{im+1} + \dots + 0 \cdot w_{in} + d_i = 1 w_i^* \quad (2)$$

Soustavu (2) zapíšeme v maticovém tvaru jako

$$(E - A)w' = d', \quad (3)$$

kde E je jednotková čtvercová matice n -tého řádu, A je čtvercová matice materiálových nákladů n -tého řádu, w' je transponovaný vektor k vektoru $w = w_1, w_2, \dots, w_n$ a d' je transponovaný vektor k vektoru $d = d_1, d_2, \dots, d_n$.

Ekonomickou analýzou lze dokázat, že matice inverzní k matici $(E - A)$ existuje, je nezáporná a její diagonála je kladná, takže soustava rovnic (3), jež vede k stanovení RELACÍ mezi velikostmi hodnot jednotlivých druhů všeho vyráběného zboží, má jednoznačné a kladné řešení. Tak dostaneme posloupnost hodnotových veličin: $w_1 : w_2 : w_3 : \dots : w_n : 1 (= \delta)$.

K tomuto závěru přidáme nyní ještě další „šéma“, a to schéma, kterým zobrazíme ty podstatné relace, jež byly vyvozeny z **reálných výrobních vztahů** kapitalistického výrobního způsobu.

Dosud vyšetřované zpracovávání ekonomických informací interakcemi uvnitř JEDNÉ jediné třídy prostých zbožních výrobců je za nové situace evidentně VYSTŘÍDÁNO zpracováváním informací prostřednictvím KONKURENCE (interakcemi) uvnitř a mezi DVĚMA (resp. třemi) třídami kapitalistické společnosti.

Oproti těm reálným výrobním vztahům, z nichž byly vyvozeny relace zobrazené soustavou (3), je za kapitalismu nutno přihlídnout k tomu, že nyní se o veškerou NOVĚ VYTVOŘENOU hodnotu ($\Sigma v + \Sigma m$) dělí třídy DVĚ a každá jinak uplatňuje svou materiální zainteresovanost: proletáři od vynaložené práce ku mzdě, kapitalisté od svého ZÁLOHOVANÉHO kapitálu k zisku. To znamená, že oproti předchozí situaci musíme při zobrazování ZÁKLADU naší analýzy přihlídnout k tomuto ZÁLOHOVANÉMU kapitálu. Dostaneme následující „šéma“:

Schéma 1

$$q_i(a_{i1}P_1, a_{i2}P_2, \dots, a_{in}P_n, a_{ir}S; [k_{i1}P_1, k_{i2}P_2, \dots, k_{in}P_n, 0]) \gg q_iP_i$$

Zde $q_i > 0$ vyjadřuje rozsah výroby produktu P_i , $a_{ij} \geq 0$ je počet jednotek výrobního prostředku P_j , který byl VYNALOŽEN na výrobu jedné jednotky výrobku P_i ; $k_{ij} \geq 0$ je

počet ZÁLOHOVANÝCH jednotek výrobního prostředku P_j , jež připadají na vyrobenou jednotku produktu P_i ($i, j = 1, 2, \dots, n$). Pro zjednodušení nyní předpokládáme, že ZÁLOHOVANÝM všeobecným ekvivalentem je v našem příkladě „cinkající“ zlato, které ZÁROVEŇ patří mezi výrobní prostředky. Velikou a radikální změnou je zde položka $a_{ir} > 0$ jednotek specifického zboží S , což je to množství pracovní síly, která byla VYNALOŽENA při kapitalistické výrobě té oné jednotky produktu P_i .

To ovšem znamená, že za těchto nových výrobních vztahů zde nyní máme ještě další, nové a velmi specifické zboží, tj. pracovní sílu, která svou hodnotu na nový výrobek NEPŘENÁŠÍ, ale v reprodukčním procesu se uplatňuje tím, že vytváří NOVOU hodnotu.

Tato pracovní síla se sice v žádném výrobním odvětví neobnovuje, ale tím, že se stala zbožím, dostala i hodnotu; její cena, tj. mzda, je – řečeno s Marxem – „*iracionální jevovou formou vztahu, který se v ní skrývá*“. Posluchačům jsem to kdysi školácky vysvětloval přirovnáním k iracionálnímu číslu, které je sice číslem reálným, skutečně leží na ose x , ale přesto je nemůžeme vyjádřit prostým zlomkem p/q . Můžeme je však získat řešením vhodné rovnice, např. $x^2 - 2 = 0$.

Podobně jako u iracionálního čísla, postupujeme také u velikosti hodnoty pracovní síly OKLIKOU. Nestanovíme ji přímo a bezprostředně množstvím práce na ni vynaložené, ale určíme ji řešením vhodné rovnice: součtem HODNOT obvykle nutných životních prostředků průměrného dělníka. Tzn., že reprodukční podmínky pro obnovu úhrnné pracovní síly celé dělnické třídy jsou v tom onom čase stanoveny historicky danou lineární kombinací těch reprodukčních podmínek, za nichž se hotoví životní prostředky (tedy podmínek pro reprodukci výrobní skupiny II).

(V komentáři z 09.05.2007 23:20:35 Astream uvádí, že „Mzda byla kdysi definována produkcí, subsistencí, dokonce existenčním minimem, prostě konkrétně jako jakási konstanta“. Tož v rámci mezitřídních střetů, které mají podobu nejružnějších stávek, výluk, demonstrací, tuhých jednání o kolektivních smlouvách atd. atd., mohou nastat ty nejružnější situace. Jen mně jaksí unikají ty interakce, jež by zde vedly k nějaké *konstantě*, jakožto k stálé a neproměnné veličině.)

Nyní se u schématu 1 omezíme jen na s -té řádky ($s = x, y, \dots, n$, což jsou indexy jednotlivých výrobních odvětví ze skupiny II). Tyto řádky v schématu 1 zobrazují jisté stránky reprodukce životních prostředků (a tím OKLIKOU i podmínky pro reprodukci pracovní síly).

Nechť h_s je ten koeficient ($0 \leq h_s \leq 1$), který vyjadřuje historicky daný podíl dělnické třídy na spotřebě z celkové produkce s -tého výrobku (tj. z produkce $q_s P_s$), takže na obnovu pracovní síly celé dělnické třídy připadne $h_s q_s$ jednotek výrobku P_s (pro $s = x, y, \dots, n$).

Nechť $\sum_{s=x}^n h_s q_s a_{sj} P_j = \Gamma_{sj} P_j$, což je ten počet jednotek j -tého výrobního prostředku, který byl OKLIKOU VYNALOŽEN na obnovu **veškeré** pracovní síly; nechť $\sum_{s=x}^n h_s q_s k_{sj} P_j = \Omega_{sj} P_j$, což je počet jednotek j -tého výrobního prostředku, který byl OKLIKOU ZÁLOHOVÁN na obnovu **veškeré** pracovní síly.

Nechť mzda, zaplacená v i -tém výrobním odvětví čítá $a_{ir} q_i$ peněžních jednotek, takže úhrn mezd, vyplacených za veškerou pracovní sílu (vynaloženou během vyšetřovaného období ve všech výrobních odvětvích) činí $\sum_{i=1}^n a_{ir} q_i = \varepsilon$ peněžních jednotek.

Nechť za peněžní jednotku získáme v průměru právě jednotku pracovní síly, kterou značíme jako S . Podělíme-li Γ_{sj} číslem ε získáme koeficient α_{rj} , což je počet jednotek j -tého výrobního prostředku, který byl OKLIKOU VYNALOŽEN na obnovu **jednotky**

Naturální podobu reprodukčních podmínek pro obnovu všech výrobních prostředků (skupina I) a pracovní síly pak ilustruje následující schéma:

Schéma 2

$$\begin{array}{l} q_1(a_{11}\mathbf{P}_1, \quad a_{12}\mathbf{P}_2, \quad \dots \quad a_{1m}\mathbf{P}_m, \quad a_{1r}S; [k_{11}\mathbf{P}_1, \quad k_{12}\mathbf{P}_2, \quad \dots \quad k_{1m}\mathbf{P}_m, \quad 0]) \gg q_1\mathbf{P}_1 \\ \dots \qquad \qquad \qquad \cdot \qquad \qquad \qquad \qquad \qquad \qquad \qquad \qquad \qquad \cdot \\ \dots \qquad \qquad \qquad \cdot \qquad \qquad \qquad \qquad \qquad \qquad \qquad \qquad \qquad \cdot \\ \dots \qquad \qquad \qquad \cdot \qquad \qquad \qquad \qquad \qquad \qquad \qquad \qquad \qquad \cdot \\ q_m(a_{m1}\mathbf{P}_1, \quad a_{m2}\mathbf{P}_2, \quad \dots \quad a_{mm}\mathbf{P}_m, \quad a_{mr}S; [k_{m1}\mathbf{P}_1, \quad k_{m2}\mathbf{P}_2, \quad \dots \quad k_{mm}\mathbf{P}_m, \quad 0]) \gg q_m\mathbf{P}_m \\ \varepsilon (\alpha_{r1}\mathbf{P}_1, \quad \alpha_{r2}\mathbf{P}_2, \quad \dots \quad \alpha_{rm}\mathbf{P}_m, \quad \alpha_{rr}S; [\beta_{i1}\mathbf{P}_1, \quad \beta_{i2}\mathbf{P}_2, \quad \dots \quad \beta_{im}\mathbf{P}_m, \quad 0]) \gg \varepsilon S \end{array}$$

Nyní můžeme podle schématu 2 zobrazit i kapitalistickou kalkulaci při takto (v naturální podobě) naznačené reprodukci skupiny K . Společenské ohodnocení jednotlivých druhů zboží (tj. jejich modifikované hodnoty, které jim byly přiřazeny v procesu interakcí uvnitř a mezi DVĚMA třídami) vyjádříme jako neznámé π_i ($i = 1, 2, \dots, m, r$):

$$q_i(a_{i1}\pi_1 + a_{i2}\pi_2 + \dots + a_{im}\pi_m + a_{ir}\pi_r + z[k_{i1}\pi_1 + k_{i2}\pi_2 + \dots + k_{im}\pi_m + 0]) = q_i\pi_i \quad 4)$$

$$\varepsilon (\alpha_{r1}\pi_1 + \alpha_{r2}\pi_2 + \dots + \alpha_{rm}\pi_m + \alpha_{rr}\pi_r + z[\beta_{r1}\pi_1 + \beta_{r2}\pi_2 + \dots + \beta_{rm}\pi_m + 0]) = \varepsilon \pi_r,$$

Po úpravě zapíšeme tuto soustavu (4) v maticovém tvaru:

$$[(\mathbf{E} - \mathbf{R}) - z\mathbf{K}]\pi' = 0, \quad (5)$$

Neznámou z (tj. všeobecnou míru zisku) získáme řešením rovnice

$$\det [(\mathbf{E} - \mathbf{R}) - z\mathbf{K}] = 0 \quad (6)$$

Rozepsáním rovnice (6) dostaneme rovnici k -tého stupně ve tvaru

$$AZ^k + BZ^{(k-1)} + CZ^{(k-2)} + \dots + DZ + E = 0 \quad (7)$$

Stupeň rovnice (7) je dán počtem nenulových sloupců v matici $\mathbf{K}$, pokud tyto sloupce jsou lineárně nezávislé: $k \leq (r - 1)$

Jestliže však všeobecnou míru zisku z musíme určit řešením rovnice k -tého stupně, pak je třeba objevit takové ekonomické závislosti, z nichž vyplývá, že v k -tici kořenů rovnice (7) je alespoň jeden reálný a kladný kořen, který vyhovuje smyslu úlohy.

Poměrně snadno lze sestavit jednoduchý příklad, u něhož rovnice (7) bude kvadratickou rovnicí o dvou kladných reálných kořenech. To však uvádí v pochybnost MARXOVO tvrzení, že všeobecná míra zisku je objektivně a JEDNOZNAČNĚ určená veličina. Sama existence jedné všeobecné míry zisku ještě nedokazuje, že to za daných podmínek musí být právě jen tato existující míra zisku a ne nějaká jiná; že to musí být třeba 15% a ne 45%.

Takový příklad sestavil Bortkiewicz (se zjednodušeními, která zde nebudeme komentovat) a zároveň dokázal, že jen jeden ze dvou kladných kořenů této rovnice (jež vede k určení všeobecné míry zisku) vyhovuje smyslu úlohy. Nedostal se však dál, než ke kvadratické rovnici.

Je-li ovšem MARXOVO pojetí všeobecné míry zisku správné, pak existují takové ekonomické závislosti, z nichž vyplývá, že pouze JEDEN JEDINÝ kladný kořen z množiny kladných kořenů rovnice (7) vyhovuje kladnému řešení soustavy (4), tzn., že vyhovuje smyslu úlohy. To vše je třeba dokázat obecně, pro libovolný počet výrobních odvětví, tedy pro libovolný stupeň rovnice (7).

Ekonomickou analýzou lze vyvodit některé vlastnosti matice $(E - R)$ a matice $[(E - R) - z.K]$; tyto vlastnosti zde uvedeme bez důkazu.

(Nedůvěřivého čtenáře odkazují na pojednání KŘÍŽ, K.: *O přeměně hodnot ve výrobní ceny s přihlédnutím k modifikovanému významu ceny nákladů*, Knihovna odborných a vědeckých spisů VUT v Brně, sv. 3, /.../, s. 5 - 51. Abstrahuji-li už od toho, že tam byla použita trochu jiná symbolika, musím ještě dodat, že dnes bych důkazy podával jednodušeji, a ne tak těžkopádně, jak se mně jeví po padesáti letech.)

Důvěřivě tedy vezmeme na vědomí, že determinant matice $(E - R)$ je kladný:

$$\det(E - R) > 0,$$

že matice inverzní k matici $(E - R)$ existuje a je kladná:

$$(E - R)^{-1} > 0,$$

že determinant matice $[(E - R) - z.K]$ je roven nule:

$$\det[(E - R) - z.K] = 0,$$

že každý hlavní subdeterminant matice $[(E - R) - z.K]$ je kladný,

že algebraické doplňky ke všem prvkům matice $[(E - R) - z.K]$ jsou kladné.

Pomocí uvedených relací lze dokázat, že v k -tici kořenů rovnice (7) je alespoň jeden kořen reálný a kladný, a navíc, že z možných kladných kořenů této k -tice právě jen JEDEN JEDINÝ vyhovuje smyslu úlohy. (Viz: KŘÍŽ, K.: *Transformační problém*, Politická ekonomie, Nakladatelství ČSAV, PRAHA, roč. XVI, č. 6 - 1968, s. 517 - 532.)

Z uvedeného plyne, že ta zjednodušení, kterých MARX použil ve III. díle Kapitálu při vyšetřování „přeměny hodnot ve výrobní ceny“, především abstrahování od „modifikovaného významu ceny nákladů“, nenarušují podstatu jeho závěrů o tvorbě všeobecné míry zisku za kapitalismu volné konkurence ani závěry o její jednoznačnosti (o její unicitě).

Po stanovení neznámé z (tj. všeobecné míry zisku) vybereme velikost výrobní ceny některé jednotky LIBOVOLNĚ zvoleného výrobku a přiřadíme jí vhodné číslo, které se stane východiskem pro vyjádření ostatních jen „pouze relativně známých faktorů“. Pak snadno vyjádříme výrobní ceny jednotlivých druhů zboží, tj. $\pi_1, \pi_2, \dots, \pi_n$.

Přitom jsme zde nikde ani náznakem nezavádili o výrok o rovnosti úhrnu hodnot všeho vyrobeného zboží s úhrnem jeho výrobních cen!

2. Poznámky ke komentářům ze dnů 07.05. do 14.05. 2007

Po provedené přípravě se zastavíme nejprve u komentáře z 13.05.2007, autor „Lži-astream“, který uvádí: „...*Metamorfóza hodnoty (zobecnění zboží výroby o sobě) do výrobní ceny je provázena tím, že v ekonomice jako celku je úhrn výrobních cen vyrobeného zboží roven úhrnu jeho hodnot.*“

Výrok o vztahu mezi „pouze relativně známými hodnotami“ w_i a mezi pouze „relativně známými výrobními cenami“ π_i posloužil Marxovi k jistému překonání inkonsistence v jeho modifikačních schématech; inkonsistence, jež je důsledkem abstrahování od „*modifikovaného významu ceny nákladů*“. Je to výrok, který nelze popírat formálními argumenty, neboť s relativně známými faktory můžeme provádět nejružnější kouzla: v našem případě tedy můžeme tvrdit, že třeba úhrn výrobních cen všeho vyrobeného zboží je n -násobek úhrnu jeho hodnot (tedy také 1 -násobek), nebo že hodnota $1g$ zlata (w_g) se rovná právě jeho výrobní ceně (π_g), že úhrn hodnot všech těch výrobků, jež tvoří nadvýrobek celé společnosti, se rovná právě úhrnu jeho výrobních cen atd. atd. Vše záleží na tom, jak velké číslo přiřadíme (per analogiam) „atomové váze našeho vodíku“; jak velké číslo výchozího prvku stanovíme pro posloupnost $w_1 : w_2 : \dots : w_n$ a jaké výchozí číslo pro posloupnost $\pi_1 : \pi_2 : \dots : \pi_n$.

Jinak je tomu s analýsou reálných výrobních vztahů: vycházíme-li totiž z Marxova klíčového postřehu, že vzájemné srovnávání rozmanitých pracovních hodin ROZŘEŠÍ KONKURENCE (a tím jsme naplno uprostřed reálných výrobních vztahů), pak je zřejmé, že při konstituování posloupnosti hodnot ($w_1, w_2, \dots, w_n$) se uplatňovala JINÁ konkurence, než je ta konkurence, která se uplatňuje při konstituování posloupnosti výrobních cen ($\pi_1, \pi_2, \dots, \pi_n$). V daném čase a v daném reálném ekonomickém organismu (v daném „politickém těle“) NEMOHOU se ZÁROVEŇ, **současně** a **vedle sebe** uskutečňovat dva typy konkurence: konkurence uvnitř JEDNÉ jediné třídy (prostých zbožních výrobců) a současně konkurence uvnitř a mezi DVĚMA (resp. TŘEMI) třídami kapitalistické společnosti. Dávat vedle sebe úhrn HODNOT všeho vyrobeného zboží a současně i úhrn VÝROBNÍCH CEN právě **tohoto** daného zboží, to je tedy ryzí spekulace, která nemá nic společného s reálnými výrobními vztahy. Když se uskutečňuje interakční zpracovávání ekonomických informací KONKURENCÍ uvnitř jedné jediné třídy prostých zbožních výrobců, tehdy je kapitalistická KONKURENCE ještě v nedohlednu, vysoko na nebesích. A tehdy, když se zde uplatňuje konkurence kapitalistická, tehdy právě ta konkurence, která zpracovává ekonomické informace v hodnoty, ta je už dávno v pekle, téměř zapomenuta.

Snad by zde mohla pomoci představa, že tatáž veškerá vynaložená práce se jednou člení podle hodnot a podruhé podle výrobních cen. Tak DVOJZNAČNĚ a DVOJSMYSLNĚ ovšem můžeme členit veškerou vynaloženou práci jen ve své hlavě, ve své fantasii, a nikdy v reálném reprodukčním procesu. V hlavě si můžeme představit nebo vykombinovat cokoliv. Otázkou však je, zda to odpovídá reálným výrobním vztahům. U Marxe evidentně jde o čirou, účelovou spekulaci, vykonstruovanou pro potřebu a doplnění nekonsistentních modifikačních schémat z III. dílu Kapitálu, a s reálnými výrobními vztahy nemá nic společného.

K stanovisku Lži-astreama dodává pravý Astream v komentáři z 14.05.2007, že „i ti, kteří uznávají Marxovu transformaci, ještě neakceptují automaticky tvrzení o shodě summy výrobních cen se summou hodnot. Někteří ano - jiní po Bortkiewiczově hodnotovém sladění input-outputu transformačních schémat už ne a pracují s volnějšími tvrzeními.“ Astream zde zřejmě má na mysli ty badatele, kteří usilovali o sladění input-outputu v

Marxových modifikačních schématech, a tím i o překonání jejich inkonsistence, ale při tom jim všem k tomu chyběla jedna (ta $n + 1$ -vá) rovnice. Bortkiewicz řešil otázku tím, že výrobní cenu zlata považoval za rovnou jeho hodnotě ($\pi_g = w_g$), J. Winternitz si další rovnici opatřil tím způsobem, že vyšel z Marxova výroku o rovnosti sumy hodnot se sumou

výrobních cen všeho vyrobeného zboží ($\sum_{i=1}^n q_i w_i = \sum_{i=1}^n q_i \pi_i$), R. I. Meek opět předpokládal, že suma nadhodnoty se rovná sumě zisků. Ve všech těchto případech jde jen o pseudoproblém, neboť zde stačí jen vzít v úvahu, že jak velikosti hodnot, tak i velikosti výrobních cen jsou jen „pouze relativně známé faktory“.

K Astreamově upozornění ještě dodejme, že i Marx neváhal pracovat s „volnějším tvrzením“: „Na věci by se nic nezměnilo, kdyby kapitály vložené do určitých sfér výroby z nějakých příčin neprocházely vyrovnávacím procesem. Průměrný zisk by se pak vypočítal z té ČÁSTI společenského kapitálu, která vchází do vyrovnávacího procesu.“ (MARX, K.: Kapitál III-1, Praha 1955, s. 190; zvýrazněno mnou! K. K.)

Svého času se P. M. SWEEZY domníval, že od té doby, co Engels uveřejnil III. svazek Kapitálu (r. 1894), zaujímá „transformační problém“ ústřední postavení v diskusích o marxistické politické ekonomii. Nesporně to bylo význačné období v hledání cesty, jak rozvíjet teorii pracovní hodnoty. Mám však za to, že dnes už to tak aktuální otázkou není, i když ještě v době „perestrojky“ byli v Praze ekonomové (disidentští), kteří viděli východisko z ekonomických problémů v „pružném adaptabilním systému VOLNÝCH CEN“; vždyť – podle nich – jakékoliv výkyvy cen přece nemohou nic ohrozit, neboť nakonec se vše vyrovná, jelikož – jak věřili podle předmětného pochybeného dogmatu – úhrn cen všeho zboží se přece rovná úhrnu jeho hodnot.

Dnes ovšem vystupuje výrazně do popředí jiná otázka, tj. Andropovem formulovaný požadavek objasnění „zásad vědecky zdůvodněné tvorby cen“; tzn. požadavek objasnit pro jednotlivé vývojové etapy parametrická specifika hlavních transformací (celospolečenského) ekonomického hodnocení, tedy parametrická specifika transformací UNIFIKAČNÍCH, MODIFIKAČNÍCH a DEFORMAČNÍCH.

Přesto však vřele vítám diskusi i různé připomínky k otázce, kterou Marx označil jako problém „modifikovaného významu ceny nákladů“ a která je dnes běžně označována jako „transformační problém“. Vítám ji s pochopitelnými sympatiemi, neboť představuje závan vzpomínek na prošlé (věkem nespoutané) aktivity mého mládí. Proto jsem zde tak horlivě a s velkou chutí uplatnil svoje schemata zobrazující tvorbu všeobecné míry zisku a s tím spojené VYSTRÍDÁNÍ hodnot výrobními cenami: „Věčná pamjat' transformačnímu problému!“

A k těmto příjemným reminiscencím patří i to pletení pátého přes deváté, jak je nalezneme v další části Lži-astreamova příspěvku (13.05.2007):

„Přelévání kapitálu pod vlivem různého organického složení kapitálu (technologická specifika i podmínky rentability) je projevem strukturace kapitalismu.

Rozvinutá zboží výroba vede k tomu, že parciálně se nesměňuje za hodnotu - je to předmět konkurence a funkční diferenciace kapitálu, spojený se změnou exploatace nejen práce, ale i jiných kapitálů - dnes se specifíkem virtuální, dealokované ekonomiky.“ (Komentář z 13.05.2007)

Zde musím namítnout, že přelévání kapitálu je důsledkem uplatňování materiální zainteresovanosti jednoho každého kapitalistického podnikatele, je důsledkem jeho úsilí, aby jím zálohovaný kapitál mu přinášel maximální zisk, a ne „projevem“ nějaké „strukturace kapitalismu“. (Ta je důsledkem.)

A čím je zboží výroba rozvinutější, tím pravidelněji se výrobky směňují za svou hodnotu (w_i), pokud ovšem konkurence probíhá jen uvnitř jedné třídy prostých zboží výrobců, a na druhé straně tím pravidelněji a OBECNĚ (nikoliv jen parciálně) se za svou

hodnotu nesměňují, ale směňují se za svou výrobní cenu (π_i), pokud ovšem konkurence probíhá *uvnitř* a mezi DVĚMA (resp. TŘEMI) třídami kapitalistické společnosti.

Škoda, že Lži-astream svůj soubor odborných termínů (umně nakupených) nedoplnil o názorné schéma. Snad bych pak tomuto textu lépe porozuměl. Prozatím na to nestačím.

V komentáři z 10.05.2007 pravý Astream upozorňuje na to, že „*oligopoly, monopoly - to právě předpoklad průměrné míry zisku zpochybňuje*“. Je to tak, je však třeba dodat, že v tomto případě již jde o další vývojovou etapu; a nelze jen tak přecházet z jedné vývojové etapy do druhé a fenomény jedné etapy posuzovat podle znaků etapy pozdější nebo podle charakteristik té předchozí. Prozatím rozlišujeme (z hlediska společenského ekonomického hodnocení) pět etap interakčního zpracovávání ekonomických informací:

1. etapu PROSTÝCH interakcí (*uvnitř* JEDNÉ třídy prostých zbožných výrobců),
2. etapu MEZITŘÍDNÍCH interakcí (*uvnitř* a *mezi* DVĚMA - TŘEMI třídami),
3. etapu NARUŠENÝCH interakcí (když ZANIKAJÍ některé podstatné interakce v monopolním stádiu kapitalismu),
4. etapu ROZRUŠENÝCH interakcí (v důsledku proletářské revoluce; v Sovětském Rusku neměli jen rozrušenou zemi, ale i rozrušené interakce mezi účastníky reprodukce),
5. etapu DOPLNĚNÝCH interakcí (doplněných o moderní výpočetní techniku).

U interakcí celospolečenského ekonomického hodnocení tedy pozorně sledujeme, která v daném rámci reálných výrobních vztahů tyto interakce vznikají, jak se rozvíjejí, jak ochabují a zakrňují a jak nakonec i zanikají a jsou VYSTRÍDÁNY jinými interakcemi.

Přecházení z jednoho systému do jiného, z jedné vývojové etapy do druhé, je často dosti ošemetnou a zákludnou záležitostí. A přesto je to téměř běžný a opakovaný jev; a snad nikdo se takovým posunům neubrání.

Když J. Wolker napsal „...*jen marný strach tě děsí, to slunce v dáli zapadá tam za černými lesy*“, tak velmi dobře věděl, že slunce nezapadá; to jen země se otáčí kolem své osy. A zajisté nikomu nevadilo takové přecházení od sluneční soustavy k soustavě geocentrické.

Při bádání nad ekonomickými systémy však něco podobného je nepřípustné; tam musíme důsledně sledovat, odhalovat i korigovat každé mechanické přecházení od jednoho systému k druhému.

Marx na to upozorňuje např. u A. SMITHE:

„Bylo obrovským pokrokem Adama Smitha, že odvrhl jakoukoli určitost činnosti, která tvoří bohatství - [a postavil na toto místo] práci jako takovou, ani manufakturní, ani obchodní, ani zemědělskou, ale tu i onu. (...) Jak těžký a velký byl tento přechod je vidět z toho, jak Adam Smith sám tu a tam upadá do fysiokratické soustavy.“ (MARX, K.: *Ke kritice politické ekonomie*, SNPL, Praha, 1953, s. 173, 174.)

Proč by se tedy i Astreamovi nemohlo stát, že tu a tam bezevšeho přechází z jedné vývojové etapy do druhé? Oligopoly, monopoly předpoklad průměrné míry zisku *nezpochybňují*, ony jej VYSTRÍDAJÍ systémem jiným.

Dodejme ještě, že tu a tam můžeme takovou nedůslednost zaznamenat i u samotného Marxe.

V dopise Engelsovi z 2. srpna 1862 Marx říká:

„...Prodá-li tedy farmář zemědělský výrobek za **jeho hodnotu**, prodá jej za 120 a nikoli za **jeho výrobní cenu**, za 110. Ale **pozemkové vlastnictví** brání tomu, aby farmář, stejně jako **brother capitalists** [bratři kapitalisté], vyrovnal **hodnotu** výrobku s **výrobní cenou**. Konkurence kapitálu si to nemůže vynutit. Vloží se do toho vlastník pozemku a

vyfoukne **ROZDÍL mezi hodnotou a výrobní cenou**. ... Je-li (za uvedeného předpokladu) poměr v zemědělství c 80, v 20, pak **absolutní renta úplně odpadá**." (MARX, K. - ENGELS, B.: *Vybrané dopisy*, SVOBODA, 1952, s.119).

Od počátků svého bádání vycházel Marx z poznatku, že srovnávání různých konkrétních prací rozřeší konkurence. Zde však na tento poznatek zapomíná a „mir nichts, dir nichts" tvrdí, že zemědělské výrobky se i při konkurenci *uvnitř* a *mezi* TŘEMI třídami kapitalistické společnosti prodávají za svou *hodnotu*. A nijak to nezdůvodňuje! Nezdůvodňuje, jaké to podivné interakce za této konkurence mezi třemi třídami vedou k prodeji zemědělských výrobků za jejich hodnoty. Vždyť z daných reálných výrobních vztahů můžeme vyvodit pouze a jen to, že ceny zemědělských výrobků jsou v důsledku pozemkového vlastnictví (v důsledku absolutní renty) vyšší než jejich výrobní ceny, tzn., že se rovnají ($\pi_i + r_i$). A to by platilo i tehdy, když by se organická skladba kapitálu v zemědělství vyrovnala s organickou skladbou kapitálu v průmyslu. Marxovo tvrzení, že vlastník pozemku „vyfoukne **ROZDÍL mezi hodnotou a výrobní cenou**", stejně jako tvrzení, že při určité organické skladbě zemědělského kapitálu „**absolutní renta úplně odpadá**", se takto jeví jako jisté upadnutí do relací a do představ ze soustavy prosté zboží výroby.

Tuto nedůslednost ostatně koriguje on sám, když později konstatuje:

„Pozemkové vlastnictví ... brání tomu vyrovnávání u kapitálů vložených do půdy a zachycuje **ČÁST** nadhodnoty, která by se jinak účastnila vyrovnávání na všeobecnou míru zisku. ... A právě zde, kde to vypadá, jako by renta pocházela jediné z monopolní ceny, je zapotřebí výjimečně příznivých poměrů na trhu, má-li se zboží prodat za svou hodnotu čili má-li se renta rovnat celé části přebytku nadhodnoty zboží nad jeho výrobní cenou. ... Naopak, renta by vytvářela monopolní cenu, kdyby se obilí prodávalo nejen nad svou výrobní cenou, ale i nad svou hodnotou, v důsledku hranice, kterou klade pozemkové vlastnictví bezrentovému vkládání kapitálu do neobdělávané půdy." (MARX, K.: *Kapitál III-2*, SNPL, Praha 1956, s. 319, 320, 323.)

Marx zde sice opravuje svůj vlastní výrok o „**ROZDÍLU mezi hodnotou a výrobní cenou**", který kapitalistům „vyfoukne“ pozemkový vlastník, ale stále při tom plete do svých představ a úvah relace z prosté zboží výroby, plete do nich hodnotu, ačkoliv popisuje konkurenci *uvnitř* a *mezi* TŘEMI třídami kapitalistické společnosti, tj. takovou konkurenci, kde hodnota už nemá místa, kde už dominují jen výrobní ceny a výrobní ceny zvětšené o absolutní rentu. Podobně jako kdysi A. Smith, tak také Marx při své analýze ekonomické soustavy o TŘECH třídách „tu a tam UPADÁ“ do představ a relací z ekonomické soustavy minulé, do představ a relací ze soustavy o JEDNÉ třídě.

Podobných závažných nedůsledností bychom mohli uvést několik. Zároveň ale připomínáme, že ani pod druhý a třetí díl *Kapitálu* ani pod výše citovaný dopis, Marx nenapsal svoje „imprimatur". Pokud zde upadá do nedůsledností, pak to plyne z toho, že zaznamenává a rozvádí myšlenky zachycené jen ve stádiu zrodu, a nás pochopitelně zajímá, jak se jeho originální postřehy draly na svět, jak se postupně modifikovaly a zpřesňovaly. Marx je zajisté chápeme jako velkého myslitele a ne jako nějakou vousatou ikonu. Proto také požadavek „posunu za Marxe" jsme upřesnili jako „marxovský posun za Marxe", čímž má být zdůrazněno zaměření se na analýsu **reálných výrobních vztahů**, analýsu oproštěnou od představ a závěrů ze systémů minulých. Snad v tomto přístupu i JANUS (komentář z 14.05.2007) objeví jistou logiku.

S tímto přístupem není v rozporu ani „*klasikův pojem kvalitativní inkongruence ceny a hodnoty*", jak na něj upozorňuje EGON (komentář z 10.05. 2007.) Jde o situaci, kdy směna prolomí rámec zboží výroby a „na landitském trhu" se objeví - jak vtipně glosoval Marx - „vedle látek, obuvi, koží, polního náradí, surových koží atd. také »femmes folles de leur corps« [ženy rozpustilé svými těly]". Statek může mít cenu, aniž by měl hodnotu, tím však nejsou narušeny či nějak dotčeny reálné výrobní vztahy ve vlastním reprodukčním

procesu. Obávám se, že k objasnění „zásad vědecky zdůvodněné tvorby cen“ ten „klasikův pojem kvalitativní inkongruence ceny a hodnoty“ nijak moc (spíš vůbec) nepřispěje.

Závěrem dodávám, že ve světle vzpomenutých komentářů z 07.05.2007 až 14.05.2007 se můj „nářek“ pod babylonskou věží zřejmě minul se svým cílem. Já v něm především navrhoval přechod od Marxovy otázky „co je hodnota“ k otázce „jak se uskutečňuje za různých ekonomických poměrů (celo)společenské ekonomické hodnocení“, navrhoval jsem provést zvýšení rozlišovací úrovně u systémů zaváděných na objektu zboží výroby a navíc ještě přejít k vyšetřování vhodných ekonomických mechanismů v jejich pohybu, kdy se mohou vyjevit různé potíže, zádrhly a skryté vady, což za Marxova předpokladu rovnovážného stavu je těžko uskutečnitelné.

O to však – až na Astreama – nikdo v připomenutých komentářích ani náznakem nezavadil!

To vše zajiště neznamená, že by v komentářích nebyla uvedena závažná stanoviska a mnohé vysoce sofistikované podněty i velmi komplikované názory a formulace, které obohacují a opentlují dnešní babylonštinu.

Zcela se však míjejí s mým snažením!

Babylonštinu přesně charakterisovala *Biblí svatá*; používání vysoce sofistikovaných a velmi komplikovaných termínů, obrátů a formulací výstižně imitovali V+W. A tak jsem si při četbě mnoha vtipných, často vysoce specifických, sofistikovaných a umně rozvinutých odborných NÁZORŮ (zdobících tyto komentáře) pro sebe v duchu notoval s V+W: „NÁZOR ten je tangentou urbanismu v intencích purismu a derivátem je konstruktivismu s principiální básí bauhausismu.“

Zajímavých názorů je v uvedených komentářích opravdu bohatě.

Ale ani jedno „šéma“!

Osová Bítýška 22. srpna 2007.